

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

اشتباه و فراموشی و آثار آنها در عقود و جنایات
(بحث مقایسوی در فقه و قانون)
(رساله ماستری)

محسنه: زید الله "عطیش"
استاد رهنا: پوهندوی وزیر محمد "سعیدی"

سال: ۱۴۰۰ هـ. ش - ۱۴۴۳ هـ. ق

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

اشتباه و فراموشی و آثار آنها در عقود و جنایات
(بحث مقایسوی در فقه و قانون)
(رساله ماستری)

محصله: زید الله " عطیش "
استاد رهنما: پوهندوی وزیر محمد " سعیدی "

سال: 1400 هـ. ش - 1443 هـ. ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دبیرتمنت فقه و قانون

بورد ماستری

تصدیق نامه

محترم زیدالله ولد مینگلی پای ID: نمبر SH-MSF-98-522 محصل دور هفتم فقه و قانون که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: اشتباه و فراموشی و آثار آنها در عقود و جنایات به روز شنبه تاریخ ۱۲/۱/۱۴۰۱ هـ ش موفقاته دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق ۹۲ (نمره به عدد) نوروز (نمره به حروف) گردید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور عبدالله حقیار	عضو هیات	
۲	دکتور محمد یونس ابراهیمی	عضو هیات	
۳	استاد وزیر محمد سعیدی	استاد رهنما و رئیس جلسه	

معاون علمی

امر بورد ماستری

خلاصه بحث

تحقیق حاضر به بررسی اشتباه و فراموشی و آثار آنها در عقود و جنایات تحریر یافته است، و بر همین اساس این بحث مشتمل بر مقدمه، سه فصل، و خاتمه می باشد، خلاصه آن قرار ذیل می باشد:

بدون تردید اشتباه و فراموشی را می توان دو اتفاقی دانست که احیاناً در زندگی انسان ها، در معاملات و قرار داد های آنها رخ می دهد، و تأثیراتی را معاملات به جای می گذارد. همچنان در باب جنایات نیز به عنوان یکی از عوامل مؤثر بر مسؤولیت جنائی به شمار می آید، که از دیدگاه فقه اسلامی در برخی موارد اشتباه موجب رفع مسؤولیت جزائی و گاهاً باعث تخفیف مسؤولیت آن می گردد .

اشتباه در اصطلاحی فقهی عبارت از توهمی که در آن یکی از طرفین عقد چیزی غیر از واقعیت را، واقعی تصور کند که و او را به انعقاد عقد کشاند و اگر این توهم نمی بود او به انجام آن عقد اقدام نمی کرد، و همچنان نسیان و فراموشی عبارت اند از ترک نمودن انسان از روی غفلت چیزی را که به او سپرده شده است، می باشد.

اشتباه و فراموشی در عقود و معاملات به دو دسته مهم و اساسی تقسیم می شود، یکی اشتباه که در انعقاد عقد تأثیر گذار بوده مانع تحقق اراده و رضایت عاقد می گردد، این اشتباه گاهاً در ذات معقود علیه و احیاناً در جنس معقود علیه با مسمای موجود در عقد یکسان ولی اختلاف در منفعت دارد، صورت می گیرد، بر اساس یافته های این تحقیق، نظر فقهاء اشتباه در موارد فوق، معامله را به علت فقدان قصد و اراده، موجب بطلان عقد می دانند، و احیاناً اشتباه در وصف معقود علیه صورت می گیرد، این عقد غیر لازم نسبت به شخص که در اشتباه واقع گردیده است، می باشد.

و دیگری اشتباه است که در صحت یا فساد عقد تأثیر ندارد، به موجب بررسی فقهی اشتباه در صورتی که منجر به غبن فاحش نباشد، در ارزش مورد معامله در صحت عقد تأثیر ندارد.

ثانیاً اشتباه و فراموشی در جنایت که در برخی موارد اشتباه سبب می شود که فرد مسئول قلمداد نشود و یا در میزان مسؤولیتش تخفیف داده شود؛ همچنان در باب جنایات یکی اشتباه در فعل است که در این صورت بخاطر عدم تحقق قصد جنائی اشتباه سبب رفع مسؤولیت جنائی می شود، دیگری اشتباه در قصد است که این اشتباه در واقع اشتباه در قصد و نیت جانی تعبیر می شود.

اگر اشتباه در جرایم عمدی حادث شود تأثیر آن بر حسب اینکه به یکی از عناصر اساسی یا فرعی تعلق گیرد، متفاوت است و در صورتی که اشتباه در جرایم غیر عمدی رخ دهد مسؤولیت کیفری فاعل را زائل نمی کند، لیکن از گناه قتل عمدی برای ترک مبالغه در تثبیت خفیف تر است .

کلید واژه ها: ریشه اشتباه، آثار اشتباه در عقد، اشتباه در جنایت. فراموشی

فهرست موضوعات

صفحات

عناوین

مقدمه Error! Bookmark not defined.

فصل اول

بیان مفاهیم و کلیات

مبحث اول : مفهوم اهلیت و عوارض آن در فقه و قانون. Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: مفهوم اهلیت و انواع آن در فقه و قانون. Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مفهوم عوارض و انواع آن در فقه و قانون. Error! Bookmark not defined.

مبحث دوم : مفهوم اشتباه و فراموشی و الفاظ مرتبط به آنها. Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: مفهوم اشتباه Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: مفهوم فراموشی Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم : منشأ اشتباه و فراموشی Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم: الفاظ مرتبط به اشتباه و فراموشی Error! Bookmark not defined.

مبحث سوم : مفهوم عقود، ارکان و انواع آن در فقه و قانون. Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: تعریف عقد در فقه و قانون Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: ارکان عقد در فقه و قانون Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: انواع عقد در فقه و قانون Error! Bookmark not defined.

مبحث چهارم : مفهوم جنایات، ارکان و انواع آن در فقه و قانون
Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: تعریف جنایات در فقه و قانون. Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: ارکان جنایات در فقه و قانون. Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: انواع جنایات در فقه و قانون. Error! Bookmark not defined.

فصل دوم

آثار اشتباه و فراموشی در عقود از نظر فقه و قانون

مبحث اول : آثار اشتباه و فراموشی در عقد بیع از نظر فقه و قانون
Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: مفهوم، ارکان و شرایط عقد بیع در فقه و قانون. Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: آثار اشتباه و فراموشی در معقود علیه در فقه اسلامی. Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آثار اشتباه و فراموشی عقد در قانون. Error! Bookmark not defined.

مبحث دوم : آثار اشتباه و فراموشی در عقد نکاح در فقه و قانون
Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: تعریف نکاح، ارکان و شرایط آن از نظر فقه و قانون. Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: آثار اشتباه و فراموشی در عقد نکاح در فقه و قانون. Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آثار اشتباه و فراموشی در عدد طلاق در فقه و قانون. Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم: اشتباه و فراموشی در عقد در قانون مدنی. Error! Bookmark not defined.

مبحث سوم : آثار اشتباه فراموشی در عقد اجاره در فقه و قانون
Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: تعریف، ارکان و شرایط عقد اجاره در فقه و قانون. Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: آثار اشتباه و فراموشی متعلق به عمل اجرت. Error! Bookmark not defined.

مبحث چهارم : آثار اشتباه و فراموشی در عقد ودیعت در فقه و قانون
Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: تعریف، ارکان و شرایط عقد ودیعت در فقه و قانون. Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: آثار اشتباه و فراموشی در عقد ودیعت در فقه اسلامی. Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آثار اشتباه و فراموشی در قانون مدنی Error! Bookmark not defined.

مبحث پنجم : آثار اشتباه و فراموشی در عقد وکالت از نظر فقه و قانون
Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: تعریف، مشروعیت و ارکان عقد وکالت در فقه و قانون. Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: آثار اشتباه و فراموشی در عقد وکالت در فقه و قانون. Error! Bookmark not defined.

مبحث ششم : آثار اشتباه و فراموشی متعلق به عقد شفعه در فقه و قانون Error!

Bookmark not defined.

مطلب اول: تعریف، ارکان و احکام شفعه در فقه و قانون Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: آثار اشتباه و فراموشی در مشتری و ثمن شفعه. Error! Bookmark not defined.

فصل سوم

آثار اشتباه و فراموشی در جنایات از نظر فقه و قانون

مبحث اول : آثار اشتباه و فراموشی در جنایت بر نفس و ما دون آن در فقه و قانون
Error!

Bookmark not defined.

مطلب اول: مفهوم، ارکان و شرایط قتل در فقه و قانون Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: جنایت بر ما دون نفس در فقه و قانون Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: آثار اشتباه و فراموشی در قتل در فقه و قانون . Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم: مقایسه بین فقه و قانون در آثار اشتباه و خطاً در قتل
Error! Bookmark not defined.

مبحث دوم : آثار اشتباه و فراموشی در قصاص در فقه و قانون. Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: مفهوم، مشروعیت و شرایط قصاص در فقه اسلامی. **Error! Bookmark not defined.**

مطلب دوم: آثار اشتباه و فراموشی در اجرای قصاص در فقه اسلامی **Error! Bookmark not defined.**

مبحث سوم: آثار اشتباه و فراموشی در جرم زنا از نظر فقه و قانون **Error! Bookmark not defined.**

مطلب اول: مفهوم، ارکان و دلایل حرمت زنا در فقه و قانون. **Error! Bookmark not defined.**

مطلب دوم: آثار اشتباه و فراموشی در وطیء در فقه اسلامی. **Error! Bookmark not defined.**

مبحث چهارم: آثار اشتباه و فراموشی متعلق به جرم سرقت در فقه و قانون **Error! Bookmark not defined.**

مطلب اول: مفهوم، ارکان و شرایط سرقت در فقه و قانون..... **Error! Bookmark not defined.**

مطلب دوم: آثار اشتباه و فراموشی در جرم سرقت در فقه و قانون. **Error! Bookmark not defined.**

نتیجه گیری..... 7

پیشنهادات..... 11

فهرست آیات قرآن کریم..... **Error! Bookmark not defined.** 4

فهرست احادیث احکام..... **Error! Bookmark not defined.** 6

فهرست اعلام..... **Error! Bookmark not defined.**

فهرست منابع و مآخذ..... 12

Error! Bookmark not defined...... Research Summary

نتیجه گیری

از موضوع ورد بحث این رساله نتایجی که بدست می آید خلاصه آن را قرار ذیل می نگاریم:

1- اشتباه در واقع عبارت از تصور کردن چیزی خلاف آن چه که واقعیت آن است، می باشد و نسیان عبارت از رفتن یک امر معلوم از حافظه انسان است یا بخاطر ضعف ذهنی یا غفلت از آن، امر می باشد، که هر دو مورد در عملکرد اشخاص تأثیر دارد، طوری که اشتباه در عقد از عیوب رضا پنداشته می شود که در صورت پیش شدن آن در بین عاقدین، عقد بصورت کامل منعقد نمی گردد و نسیان هم یکی از عوارض اهلیت بوده که در صورت عارض شدن آن بر اهلیت انسان تأثیر دارد.

2- تاثیر اشتباه در عقد همیشه یکسان نیست، گاهی اشتباه به اندازه ای مهم است که اراده یا توافق اراده را از بین می برد و معامله را باطل می نماید، گاهی اشتباه موجب ایجاد خیار فسخ می شود و در برخی موارد نیز اشتباه هیچ اثری بر عقد ندارد، در صورتی که اشتباه به ارکان عقد لطمه بزند و توافق اراده را نابود کند، معامله باطل می شود. موارد بطلان معامله به علت اشتباه در ارکان عقد در زیر می آید.

3- اشتباه و فراموشی در جنس معقود علیه عبارت از همان جنس مورد معامله است که در کتاب های فقهی از آن به عبارت محل عقد تعبیر می گردد؛ و آن عبارت از اینکه عقد بین طرفین بالای جنس معین صورت می گیرد، عاقد گمان می کند که از همان جنس معین است، در حالی که معقود علیه از جنس که عاقد گمان کرده، نیست، در مورد حکم فقهی این اشتباه باید گفت که فقهای حنفی، قول راجح از فقهاء شافعی و فقهاء حنبلی بر این است که این نوع عقد باطل می باشد. به دلیل عدم تحقق رضایت جانبین، بر اساس قول الله متعال: { لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ } . گاهی اشتباه در وصف مرغوب فیه صورت می گیرد بحث در فقدان وصف پسندیده بدون اختلاف ارزش است، گذشته روی اشتباه در معقود علیه یا وصف که باعث ایجاد تفاوت فاحش در منفعت می گردید، در حالی که این اشتباه روی فوت یا از بین رفتن صفت مرغوب فیه است، این نوع اشتباه در قیمت شیء تأثیر گذار است و در قیمت

آن تفاوت ایجاد می کند، به گونه مثال فص یا میخی را به گمان اینکه او از یاقوت سرخ است در حالیکه او از یاقوت سبز بوده است، اینجا اشتباه متوجه جنس شیء نمی گردد، چون جنس همان جنس است، در اینجا اشتباه در وصفی است در نزد مشتری مرغوب است و فقط برای خریدار وصف پسندیده است، در حالیکه قیمت و ثمن یکسان است، حکم فقهی این اشتباه از دیدگاه جمهور فقهاء این است که در صورت فوق بیع منعقد شده و صحیح است، و خیار برای کسی که وصف شیء مرغوب و پسندیده فوت شده، ثابت می باشد.

4- قانون مدنی کشور با فقه اسلامی در مورد اشتباه و فراموشی وقتی مورد مقایسه قرار بگیرد، این مسئله در قانون نیز صراحت دارد، در صورتی که اشتباه اساسی باشد و در قیمت موجب غبن فاحش گردد، موجب ایجاد خیار فسخ خواهد شد. چنانچه به موجب ماده (564) قانون مدنی ذکر شده است. «هرگاه غلطی به اندازه ای فاحش باشد که عقد کننده در صورت وقوف بر آن از ابرام عقد امتناع ورزد، چنین غلطی، اساسی پنداشته می شود». و قانون مدنی مصر در ماده (۱۲۰) خود در این مورد چنین اشاره می نماید: «هرگاه یک طرف معامله دچار اشتباه اساسی شود، می تواند خواستار ابطال عقد گردد».

5- اشتباه در ساحت عقد ازدواج، عبارت از اشتباه در شخص است، این اشتباه نیز امکان دارد روی حالت مدنی یک شخص صورت گیرد، بدین معنی که زن به تصور اینکه جانب مقابل وی مجرد می باشد، با او ازدواج می کند، اما بعداً معلوم میگردد، که جانب او مجرد نبوده، بلکه یک شخص متأهل می باشد، البته در صورت تحقق چنین حالت عقد ازدواج با در نظر داشت این که در فقه به تعدد زوجات اجازه داده شده، مواجه به بطلان نمی باشد؛ اما با آن هم از نظر حقوقی زوجه جدید می تواند در صورت عدم رضایت مطابق احکام قانون به سبب ضرر مطالبه تفریق نماید.

6- بعضاً امکان دارد که اشتباه و فراموشی در شخصیت فزیکی و یا هویت مسمی یک شخص صورت گیرد. این نوع اشتباه طوری می باشد، یک شخص اشتبهاً عقد ازدواج را با شخصی که مورد نظرش نمی باشد، منعقد می سازد، در این حالت عقد ازدواج به بطلان مواجه می گردد. و همچنان ممکن است که اشتباه یا خطا در وصف شخص صورت گیرد. به طور مثال، یک طرف ازدواج خاصاً

دختر، فکر می کند جانب مقابل وی، یعنی پسر دارای نسب شریف، تحصیلات عالی، خانه و مالک دارای و غیره می باشد. که در اثر آن حاضر به انعقاد عقد ازدواج می گردد؛ ولی بعداً معلوم می که این شخص اوصاف که قبلاً گفته شده دارا نبوده بلکه یک شخص غریب، بی بضاعت و احیاناً هم فاقد سواد می باشد.

7- احیاناً اشتباه و فراموشی در عقد ودیعت هرگاه اشتباه صورت بگیرد، طوری که فردی در پیش شخصی دیگری امانت می گذارد و سپس اختلاف در نوع مصرف ودیعت بوجود می آید، اگر مودع ادعا کند که مال ودیعت را بالای عیال مودع مصرف نموده است، یا به فلان شخص سپرده، یا صدقه کرده، و مودع انکار کند، در این صورت قول ودیعت دهنده همراه قسم قابل قبول است. وقول ودیعت گیرنده همراه بینه وشاهد قابل قبول است، چون در این مسئله اصل عدم اذن است در موارد فوق.

1- همچنان اشتباه، خطاء نیز به عنوان یکی از عوامل مؤثر بر مسئولیت جنائی بوده که از موضوعات و مباحث مهم فقهی در بحث جنایات به شمار می آید، اشتباه و خطاء در جنایت صورت های متفاوت دارد، احیاناً اشتباه و خطاء در فعل جانی واقع می شود، مانند اینکه از دستش چوبی و یا خستی بیفتد، شخصی را بکشد. در این صورت بخاطر عدم تحقق قصد جنائی اشتباه سبب رفع مسئولیت جنائی می شود.

9- احیاناً اشتباه و خطاء در قصد است، مانند این که شخصی به گمان این که شکاری است یا حربی یا مرتد؛ تیر می اندازد و او را می کشد و بعداً معلوم می گردد که وی مسلمان بوده است، جمهور فقهاء بر این نظر اند که جنائی در قصد خود به اشتباه واقع گردیده مرتکب قتل خطاء شده است .

10- اگر اشتباه در جرایم عمدی حادث شود تأثیر آن بر حسب اینکه به یکی از عناصر اساسی یا یکی از عناصر فرعی تعلق گیرد، متفاوت است و در صورتی که اشتباه در جرایم غیر عمدی

رخ دهد مسؤولیت کیفری فاعل را زائل نمی کند شخص قاتل گناه کار می باشد، لیکن از گناه قتل عمدی برای ترک مبالغه در تثبیت خفیف تر است، پس کفاره برای قتل مرتب می گردد.

11- در جنایت مادون نفس، اگر گناه طبیب در طبابت خود طبیب دچار اشتباه گردد، در حالیکه او در خود ماهر و اهل فن و معرفت نباشد، و موجب رساندن آسیبی به بیمار گردد، بدرستی او مسئول این جنایت خود بوده ضامن می باشد و باید ضرری را که وارد آورده است جبران کند.

12- اشتباه در مقاربت زنی که نزدیکی با وی مباح است صورت بگیرد، مانند اینکه در شبهه های زفاف زنی را بی آریند و به مرد بگویند او زن توست، وی نیز به گمان اینکه او زنش است، .. در این حالت به اتفاق علماء کدام مجازتی بر شخص جاری نمی شود؛ بخاطر وی قصد سوء نداشته است.

13- اشتباه در جرم زنا گاهی سبب عفو فاعل از مجازات نمی گردد، مانند، اینکه اگر کسی از زن نامحرم معینی بخواهد که از وی تمکین کند ولی زن دیگری دعوت وی را اجابت نماید و مرد به گمان اینکه زن مورد نظر وی است با او جماع نماید، در این حالت مرد مستوجب حد خواهد بود.

14- در باب اشتباه در سرقت، مکلفیت شرطی از شروط قطع دست و اجرای حد سرقت است، سارقی که دستش قطع می گردد واجب است که مکلف باشد، و علم به حرمت داشته باشد، و هم شبهه موجود نباشد. وقتی که سرقت ثابت شد و شخص مکلف بود و هیچ شبهه موجود نبود حد لازم می گردد. ولیکن بر بالای طفل، دیوانه، شخص مخطی و ناسی، و همچنان شخصی که علم به حرمت آن نداشته باشد و جاهل باشد، حد سرقت لازم نمی گردد، چراکه حدود به شبهات دفع میگردد.

پیشنهادهات

پوهنتون سلام یکی از بهترین پوهنتون های برازنده کشور به شمار می رود، بنده افتخار دانش آموخته گی رشته فقه و قانون، این پوهنتون را دارم، با وجود آن نکاتی چندی را در عرصه های مختلف پیشنهاد می نمایم برخی از آنها به پوهنتون و مراکز تحقیقی و بعضی آنها به دولت و خطباء تعلق می گیرد:

- 1- به ادارات عدلی و قضائی دولت پیشنهاد می نمایم که جهت کاهش نزاعات و جنجال های ذات البینی جامعه عزیز ما در تطبیق قانون اسلامی مطابق فقه اسلامی، جدی اقدام نمایند.
- 2- اشتباه و فراموشی موضوعات مورد بحث فقه و اصول می باشد، که فهم آن در بر مردم ما درخور اهمیت بوده کمتر تلاش شده در این عرصه ها تحقیقات صورت بگیرد، پیشنهاد می نمایم که دانشمندان و قلم به دستان در این عرصه نوشته و تحقیقات عالمانه را انجام دهند.
- 3- در زمینه تدریس رشته فقه و قانون در هر سطح که بوده باشد، در میتود درسی و نحوه ی تدریس مضامین فقهی پیشنهاد می نمایم، چون پوهنتون یک مرکز اکادمیک و علمی است باید دیدگاه های فقهی با قوانین وضعی به طور مقایسوی تدریس گردد، چون کمتر دیده می شود استادان ما در کنار بحث های فقهی مسئله به قانون مراجعه نمایند و بین اینها به مقایسه بپردازند.
- 4- همه گانی سازی اطلاعات دینی راجع، به حقوق عامه و خاصه، وزارت تحصیلات عالی باید مراکز تحقیقاتی را ایجاد نماید که در آن علماء جید، کتاب ها و تحقیقات جدید در مسائل جدید و حادث به زبان های دری، پشتو و سایر زبان ها برگردان نمایند تا همگان بتوانند از آنها استفاده کنند، چرا که اکثریت موضوعات مهم و مورد ضرور جامعه به زبان های عربی و احیاناً انگلیسی می باشد. جهت تفهیم مباحث فقهی و حقوقی، چون اشتباه و فراموشی در عقود و معاملات و جنایات برای عام مردم باید علماء و خطباء در مساجد در خلال تقدیم درسها، وعظ ها و ارشادات شان توجه داشته باشند.

فهرست منابع وماخذ

قرآن كريم

- 1- ابن اميرحاج، أبو عبد الله، شمس الدين محمد بن محمد بن محمد المعروف بابن أمير حاج، التقرير والتحرير، الناشر: دار الكتب العلمية، الطبع الثاني، (1403هـ - 1983م)
- 2- ابن حبان، محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن مَعْبَد، التميمي، البُستي (المتوفى: 354هـ)، صحيح ابن حبان، تحقيق: شعيب ارنؤوط، الناشر: مؤسسة الرسالة، بيروت، (1414هـ)
- 3- ابن رجب، زين الدين عبد الرحمن بن أحمد بن رجب بن الحسن، السلامي، البغدادي، جامع العلوم والحكم، الناشر: مؤسسة الرسالة - بيروت، طبع السابع، (1422هـ - 2001م).
- 4- ابن رشد، أبو الوليد محمد بن أحمد بن محمد بن أحمد بن رشد القرطبي الشهير بابن رشد الحفيد، (المتوفى : 595هـ)، بداية المجتهد و نهاية المقتصد، الناشر: مطبعة مصطفى البابي الحلبي، مصر، الطبع الرابع، (1395هـ).
- 5- ابن الرفعه، أحمد بن محمد بن علي الأنصاري، أبو العباس، نجم الدين، المعروف بابن الرفعه، (المتوفى: 710هـ)، كفاية النبيه في شرح التنبيه، المحقق: مجدى محمد سرور باسلوم، الناشر: دار الكتب العلمية، الطبع الأول، (2009م).
- 6- ابن عابدين، محمد أمين بن عمر بن عبد العزيز عابدين الدمشقي الحنفي، الدر المختار وحاشية ابن عابدين، مصدر: الشاملة الذهبية (ب ت).
- 7- ابن عابدين، محمد أمين بن عمر بن عبد العزيز عابدين الدمشقي الحنفي ، (المتوفى: 1252هـ)، رد المحتار على الدر المختار ، دار الفكر للطباعة و النشر- بيروت، الطبع الثاني، (1992م)
- 8- ابن عاشور، محمد طاهر بن محمد، التحرير و التنوير، ناشر؛ دار التونسيه للنشر، تونس.
- 9- ابن فارس، أحمد بن فارس بن زكرياء القزويني الرازي، أبو الحسين، مقاييس اللغة ، المحقق: عبد السلام محمد هارون ، الناشر: دار الفكر
- 10- ابن الفراء، القاضي أبو يعلى، محمد بن الحسين، المسائل الفقهية من كتاب الروايتين والوجهين، الناشر: مكتبة المعارف، الرياض، طبع الاول، (1985م).
- 11- ابن قدامة المقدسي، أبو محمد موفق الدين عبد الله بن أحمد بن محمد بن قدامة ثم الدمشقي الحنبلي، الشهير بابن قدامة المقدسي (المتوفى: 620هـ)، المغنى في فقه الإمام أحمد بن حنبل، الناشر: دار الفكر - بيروت، الطبع الأول، (1405 ق).

- 12- ابن قدامه، موفق الدين عبد الله بن أحمد بن محمد بن قدامة الجماعيلي المقدسي، (المتوفى: 620هـ)، الكافي في فقه الإمام أحمد، الناشر: دارالكتب العلمية، الطبعة: الأولى، 1414هـ .
- 13- ابن قدامه، عبد الرحمن بن محمد بن أحمد بن قدامة المقدسي ، أبو الفرج، شمس الدين (المتوفى: 682هـ)، الشرح الكبير على متن المقنع، الناشر: دار الكتاب العربي للنشر والتوزيع.
- 14- ابن المبرد، جمال الدين أبو المحاسن يوسف بن حسن بن عبد الهادي الحنبلي الدمشقي المعروف بابن المبرد، (1991 م)، الدر النقي في شرح ألفاظ الخرق، ناشر دار المجتمع للنشر والتوزيع، جدة - المملكة العربية السعودية.
- 15- ابن مفلح، أبو إسحاق إبراهيم بن محمد بن عبد الله بن محمد ، المبدع في شرح المقنع، الناشر: دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان، الطبع الأول، (1418 هـ - 1997 م).
- 16- ابن منظور، محمد بن مكرم ، (1414هـق،)، لسان العرب. دار صادر، بيروت، طبع سوم.
- 17- ابن مودود، عبد الله بن محمود بن مودود الموصلى البلدحي، مجد الدين أبو الفضل الحنفي (المتوفى: 683هـ)، الاختيار لتعليل المختار ، مطبعة الحلبي -القاهرة، (1356 هـ - 1937 م).
- 18- ابن نجيم، زين الدين بن إبراهيم بن محمد، المعروف بابن نجيم المصري (المتوفى: 970هـ) (1426هـ)، الأشباه والنظائر، دار الفكر - سوريه، طبع چهارم.
- 19- ابن نجيم، زين الدين بن ابراهيم بن محمد، البحر الرائق شرح كنز الدقائق، تحقيق: احمد عزو عناية الدمشقي، الناشر: دار احياء التراث العربي. طبع الاول، (1422هـ - 2002م).
- 20- ابن همام ، كمال الدين محمد بن عبد الواحد السيواسي (متوفى: 681هـ)، شرح فتح القدير ، دارالفكر، بيروت، (ب ط، ب ت).
- 21- ابوبقاء، كمال الدين، محمد بن موسى بن عيسى بن علي الدّميري أبو البقاء ، النجم الوهاج في شرح المنهاج ، الناشر: دار المنهاج (جدة)، المحقق: لجنة علمية، الطبعة: الأولى، 1425هـ .
- 22- ابوزهره، محمد بن احمد، أصول الفقه، طبع دار الثقافة العربيه، مصر.
- 23- اصبحي، مالك بن أنس بن مالك بن عامر الأصبحي المدني (المتوفى: 179هـ)، المدونة، الناشر: دار الكتب العلمية، الطبعة: الأولى، 1415هـ - 1994م.
- 24- اندلسي، ا أبو محمد علي بن أحمد بن سعيد بن حزم الأندلسي القرطبي الظاهري، (ب ت)، المحلى بالآثار، ناشر: دار الفكر - بيروت
- 25- انصاري، زكريا بن محمد بن زكريا الأنصاري، زين الدين أبو يحيى السنيكي (المتوفى: 926هـ)، أسنى المطالب في شرح روض الطالب، الناشر: دار الكتاب الإسلامي.

- 26- بابر تي، محمد بن محمد بن محمود، أكمل الدين أبو عبد الله ابن الشيخ شمس الدين ابن الشيخ جمال الدين البابر تي (المتوفى: 786هـ)، العناية شرح الهداية، دار الفكر، (ب ط)، (ب ت)
- 27- بخارى، عبد العزيز بن أحمد بن محمد، علاء الدين البخارى الحنفى (المتوفى: 730هـ)، كشف الأسرار شرح أصول البزدوى، الناشر: دار الكتاب الإسلامى.
- 28- بخارى، ابو عبد الله محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة، (1419 هـ) صحيح البخارى، دارالسلام-الرياض
- 29- بعلى، محمد بن أبى الفتح بن أبى الفضل البعلى، شمس الدين (المتوفى: 709هـ)، المطلع على ألفاظ المقنع، الناشر: مكتبة السوادى للتوزيع، (2003 م)،
- 30- بغدادى حنفى، أبو محمد غانم بن محمد البغدادي الحنفى، (ب ت) مجمع الضمانات، ناشر: دار الكتاب الإسلامى.
- 31- بكرى، أبو بكر عثمان بن محمد شطا دمياطى الشافعى (1997م)، إعانة الطالبين على حل ألفاظ فتح المعين، دارالفكر للطباعة والنشر والتوزيع، الطبعة: الأولى.
- 32- بلخى، نظام الدين البلخى، الفتاوى الهندية، دار احياء التراث العربى، بيروت، ط1.
- 33- بهوتى، منصور بن يونس بن صلاح الدين ابن حسن بن إدريس البهوتى الحنبلى، (1414هـ)، شرح منتهى الإرادات، عالم الكتب، طبع اول، (1993م).
- 34- بهوتى، منصور بن يونس بن صلاح الدين ابن حسن بن إدريس البهوتى الحنبلى، (1402 هـ)، كشف القناع عن متن الإقناع، تحقيق: هلال مصيلحى، ناشر: دار الكتب العلمية.
- 35- ترمذى، أبو عيسى محمد بن عيسى بن سوره بن موسى بن الضحاک، الترمذى، سنن الترمذى، تحقيق: أحمد محمد شاكر، الناشر: شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابى الحلبي - مصر، طبع الثانى، (1395 هـ - 1975 م)،
- 36- تفتازانى، سعدالدين مسعود بن عمر، (ب.ت)، شرح التلويح على التوضيح، دارالكتب العلميه، لبنان، بيروت، طبع اول.
- 37- تميمى، أبو بكر محمد بن عبد الله بن يونس التميمى الصقلى، الجامع لمسائل المدونة، المحقق: مجموعة باحثين فى رسائل دكتوراه، الناشر: معهد البحوث العلميه وإحياء التراث الإسلامى - جامعة أم القرى، توزيع: دار الفكر للطباعة والنشر والتوزيع، الطبعة: الأولى، 1434 هـ - 2013 م
- 38- جرجانى، على بن محمد بن على زين الشريف، (1983م)، التعريفات، دارالكتب العلميه بيروت - لبنان، طبع اول .

- 39- جستیه، حنان بنت محمد حسین، أقسام عقود در فقه اسلامی، بحث مقدم لنیل الماجستير فی الفقه، بجامعه ام القرى، عام (1418 ق).
- 40- جصاص، أحمد بن علی أبو بکر، رازی، (1415هـ)، أحكام القرآن، دار الکتب العلمیة بیروت - لبنان، طبع اول، ج2، ص294.
- 41- خطاب، شمس الدین أبو عبد الله محمد بن محمد بن عبد الرحمن الطرابلسی، المعروف بالخطاب المالکی، مواهب الجلیل لشرح مختصر الخلیل، الناشر: دار الفکر، طبع الثالث، (1992م).
- 42- حنفی، محمد أمين بن محمود البخاری المعروف بأمریر بادشاه الحنفی، تیسیر التحریر، دار الکتب العلمیة - بیروت (1403 هـ - 1983 م).
- 43- خرشی، ابو عبد الله، محمد بن عبد الله الخرشی المالکی أبو عبد الله (المتوفی: 1101هـ)، شرح مختصر خلیل للخرشی، الناشر: دار الفکر للطباعة - بیروت، الطبعة: بدون طبعة وبدون تاریخ.
- 44- خرقي، أبو القاسم عمر بن الحسين بن عبد الله الخرقی (المتوفی: 334هـ)، مختصر الخرقی، الناشر: دار الصحابة للتراث، (1993م).
- 45- خلاف، عبدالوهاب، علم أصول الفقه، مكتبة الدعوة، الأزهر، قاهره، طبع الثاني.
- 46- دارقطنی، أبو الحسن علی بن عمر بن أحمد بن مهدي بن النعمان بن دينار البغدادي الدارقطنی، (385) سنن الدارقطنی، المصدر: الشاملة الذهبية.
- 47- مالکی، محمد بن أحمد بن عرفة الدسوقي المالکی، (1428 هـ) حاشية الدسوقي على الشرح الكبير، محقق: الدكتور عبد الحميد الهنداوي، ناشر: المكتبة العصرية، طبع اول
- 48- دمیری، بهرام بن عبد الله بن عبد العزيز، أبو البقاء، الشامل فی فقه الإمام مالک، ضبطه وصححه: الناشر: مركز نجيبويه للمخطوطات وخدمة التراث، الطبعة: الأولى، 1429هـ - 2008م.
- 49- راجحی، احمد بن عبدالله، عوارض الأهلية السماوية و أثرها فی باب المعاملات، رسالة مقدمة لنیل درجة الماجستير، به جامعه ام القرى، تاریخ دفاع (2013م)
- 50- رازی، محمد بن أبی بکر بن عبدالقادر الرازی، مختار الصحاح، الناشر: مكتبة لبنان ناشرون - بیروت، الطبعة طبعه جديدة، 1415 هـ - 1995م
- 51- راغب اصفهانی، محمد بن مفضل أبو القاسم الأصفهانی، (1404 هـ.ق)، المفردات فی غریب القرآن، الناشر: دفتر نشر الكتاب، (ب ت)،
- 52- رازی، فخر الدین، (1420 هـ)، مفاتيح الغیب، دار إحياء التراث العربی - بیروت، طبع دوم.

- 53- رملى، شمس الدين محمد بن أبى العباس أحمد بن حمزة شهاب الدين، (1984م)، نهاية المحتاج إلى شرح المنهاج، ناشر: دار الفكر، بيروت، (1984م).
- 54- رويلى، متعب بن سعدى، التراضى فى عقود المبادلات المالية: مقارنة بين الفقه الاسلامى والفقه الوضعى، رساله دكتوراه، جامعة أم درمان الاسلامية، (2009)
- 55- زييدى، ابوبكر على بن محمد، الجوهرة النيرة، مطبعة الخيرييه، چاپ اول، 1322.
- 56- زحيلي، محمد مصطفى، (ب.ت)، الوجيز فى أصول الفقه الإسلامى، الناشر: دار الخير للطباعة والنشر والتوزيع، دمشق - سوريا، الطبع الثانى، (1427 هـ).
- 57- زرقا، مصطفى احمد، (1418هـ)، المدخل الفقهى العام، دار القلم، دمشق - سوريه، طبع اول.
- 58- الزرقانى، عبد الباقي بن يوسف بن أحمد الزرقانى المصرى (المتوفى: 1099هـ)، شرح الزرقانى على مختصر خليل، الناشر: دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان، طبع الاول، (2002 م).
- 59- زيعلى، عثمان بن على بن محجن البارعى، فخر الدين الزيلعى الحنفى، تبين الحقائق شرح كنز الدقائق، المطبعة الكبرى الأميرية - بولاق، القاهرة، لطبعة: الأولى، 1313 هـ
- 60- سرخسى، محمد بن احمد، شمس الأئمة، اصول السرخسى، دارالمعرفة، بيروت.
- 61- سرخسى، محمد بن أحمد بن أبى سهل شمس الأئمة السرخسى (المتوفى: 483 هـ)، كتاب المبسوط، تحقيق: خليل محى الدين الميس، الناشر: دار الفكر للطباعة والنشر والتوزيع، بيروت، لبنان، الطبع الأول، (1421هـ - 2000م).
- 62- سنهورى، عبدالرزق احمد، (1998)، الوسيط فى شرح قانون المدنى الجديد، بيروت: منشورات الحلبي الحقوقية.
- 63- سجستانى، أبو داود سليمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشير بن شداد بن عمرو الأزدي السجستاني (المتوفى: 275هـ)، سنن أبى داود، المحقق: شعيب الأرناؤوط، الناشر: دار الرسالة العالمية، طبع الاول، (1430 هـ - 2009 م).
- 64- شافعى، أبو عبد الله محمد بن إدريس بن العباس بن عثمان بن شافع بن عبد المطلب بن عبد مناف المطلبى القرشى المكى (المتوفى: 204هـ)، كتاب الأم، الناشر: دار المعرفة - بيروت، الطبعة: بدون طبعة، سنة النشر: 1410هـ/1990م.
- 65- شربينى، شمس الدين، محمد بن أحمد خطيب، (1415هـ)، مغنى المحتاج إلى معرفة معانى ألفاظ المنهاج، دار الكتب العلمية، طبع اول، (1994م).

- 66- شيبانى، أبو عبد الله أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد الشيبانى، مسند امام احمد بن حنبل، الناشر: مؤسسة الرسالة
- 67- صاوى ، أبو العباس أحمد بن محمد الخلوٲى، الشهير بالصاوى المالكى ، الصاوى على الشرح الصغير ، دار المعارف - القاهرة ، طبع الاول.
- 68- عبدالمنعم، محمود عبد الرحمان، معجم المصطلحات و الالفاظ الفقهيّة، الناشر: دار الفضيلة.
- 69- عجلانى، عبدالله، الاهلية فى الشريعة الاسلاميّة، جامعة ملك فهد، سعودى.
- 70 - عسكرى، ابو هلال الحسن بن عبد الله بن سهل بن سعيد بن مهران العسكرى، (1412هـش)، الفروق اللغويّة، تحقيق، محمد ابراهيم سليم، دارالعلم والثقافة للنشر والتوزيع، قاهره.
- 71- عظيم آبادى، ابوالطيب شمس الحق، عون المعبود شرح سنن ابى داود، مكتبه السلفيه، المدينه المنوره، چاپ دوم، تاريخ (1388هـ).
- 72- عثيمين، محمد بن صالح بن محمد العثيمين (المتوفى: 1421هـ)، الشرح الممنوع على زاد المستقنع ، دار ابن الجوزى، (1422).
- 73- عوده، عبدالقادر، التشريع الجنائى الاسلامى مقارناً بالقانون الوضعى، الناشر: دار الكاتب العربى، بيروت، (ب ت)،
- 74- عينى، ابى محمد محمود احمد عينى، البنايّه فى الشرح الهدايّه ، الناشر، دار الفكر.
- 75- غرناطى، أبو القاسم، محمد بن أحمد بن عبد الله، الغرناطى (2015م)، القوانين الفقهيّه.
- 76- غنيمى، عبد الغنى بن طالب بن حماده بن إبراهيم الغنيمى الدمشقى الميدانى الحنفى، اللباب فى شرح الكتاب، تحقيق: محمد محيى الدين عبد الحميد، المكتبة العلميه، بيروت - لبنان.
- 77- فارابى، أبو نصر إسماعيل بن حماد الجوهري الفارابى، الصحاح تاج اللغه و صحاح العربيه، الناشر: دار العلم للملايين - بيروت، طبع الرابع، (1987 م
- 78- فتحى، احمد، الوسيط فى قانون العقوبات القسم الخاص ، الطبعة الثالثة / دارالنهضة العربيه مطبعة جامعة قاهره.
- 79- فيروز آبادى، مجدالدين ابوطاهر محمد بن يعقوب بن ابراهيم، قاموس المحيط، مؤسسه الرساله للطبعة و النشر، بيروت.
- 80- فيومى، أبو العباس أحمد بن محمد بن على الفيومى، المصباح المنير فى غريب الشرح الكبير، ناشر: المكتبة العلميه - بيروت - بيروت

- 81- قرافى، أبو العباس شهاب الدين أحمد بن إدريس بن عبد الرحمن المالكي الشهير بالقرافى (المتوفى: 684هـ)، الذخيرة، الناشر: دار الغرب الإسلامي - بيروت، الطبعة: الأولى، 1994 م،
- 82- قرطبي، أبو عمر يوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البر بن عاصم النمري القرطبي (المتوفى: 463هـ)، الكافي في فقه أهل المدينة، المحقق: محمد أحمد ولد ماديك الموريتاني، الناشر: مكتبة الرياض الحديثة، الرياض، المملكة العربية السعودية، الطبعة: الثانية، 1400هـ/1980م،
- 83- قره داغى، على محب الدين قره داغى، الإجاره على منافع الاشخاص، دراسة فقهية مقارنة - بحث مقدم، للدورة الثامنة عشرة للمجلس - باريس، جمادى الثانية/ رجب 1429 هـ / 2008م.
- 84 - قزوينى، ابن ماجه أبو عبد الله محمد بن يزيد القزوينى، سنن ابن ماجه، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي، الناشر: دار إحياء الكتب العربية - فيصل عيسى البابى الحلبي.
- 85- كاسانى، علاء الدين، أبو بكر بن مسعود بن أحمد الكاسانى الحنفى (المتوفى: 587هـ)، بدائع الصنائع فى ترتيب الشرائع ، دار الكتب العلميه، طبع دوم.
- 86- لكنوى، الإمام محمد عبد الحى اللكنوى (ت1304هـ)، عمدة الرعاية بتحشية شرح الوقاية ، المحقق: د. صلاح محمد أبو الحاج، الناشر: مركز العلماء العالمى للدراسات، الطبعة : الأولى.
- 87- مالكي، محمد بن أحمد بن محمد عليش، أبو عبد الله المالكي (المتوفى: 1299هـ)، منح الجليل شرح مختصر خليل، الناشر: دار الفكر - بيروت، الطبعة: بدون طبعة، تاريخ النشر: 1409هـ/1989م
- 88- ماوردى، أبو الحسن على بن محمد بن محمد بن حبيب البصرى البغدادي، الشهير بالماوردى، الحاوى الكبير فى فقه مذهب الإمام الشافعى، المحقق: الشيخ على محمد معوض، الناشر: دار الكتب العلميه، بيروت - لبنان، الطبع الأول، (1419 هـ -1999م)
- 89- مرغينانى، على بن أبى بكر بن عبد الجليل الفرغانى المرغينانى، أبو الحسن برهان الدين (المتوفى: 593هـ)، الهداية فى شرح بداية المبتدى، المحقق: طلال يوسف، الناشر: دار احياء التراث ..
- 90- مقدسى، عبد الرحمن بن إبراهيم بن أحمد، أبو محمد بهاء الدين المقدسى (المتوفى: 624هـ)، العدة شرح العمدة ، الناشر: دار الحديث، القاهرة، تاريخ النشر: 1424هـ
- 91- ملا خسرو، محمد بن فرامرز بن على الشهير بملا، درر الحكام فى شرح مجلة الأحكام، تحقيق: فهيمى الحسينى، الناشر: دار الكتب العلميه - لبنان
- 92- معلوف، لويس، المنجد، ترجمه مصطفى رحيمى اردستانى، تهران، صبا، 1380، چاپ دوم

- 93- نیشاپوری، مسلم بن الحجاج أبو الحسن القشیری، المسند الصحیح، محقق: محمد فواد عبدالباقی، دار إحياء التراث العربی - بیروت.
- 94- نووی، أبو زکریا محیی الدین یحیی بن شرف النووی (المتوفی: 676هـ)، روضه الطالبین وعمده المفتین، تحقیق: زهیر الشاویش، الناشر: المكتب الإسلامی، بیروت- الطبعة: الثالثة، 1412هـ.
- 95- نووی، محیی الدین بن شرف الدین النووی، المجموع شرح المذهب، دار عالم الكتاب.
- 96- هیتمی، أحمد بن محمد بن علی بن حجر الهیتمی السعدی الأنصاری، شهاب الدین، أبو العباس (المتوفی: 974 هـ)، تحفة المحتاج بشرح المنهاج، الناشر: دار الکتب العلمیة بیروت - لبنان.

منابع فارسی

1. امامی، سیدحسن (۱۳۸۵)، حقوق مدنی، چاپ سوم، تهران: گنج دانش. چاپ: 1385.
2. بوشهری، جعفر، حقوق جزاء، اصول و مسایل، نشر شرکت انتشار، تهران، سال 1379.
3. رسولی، محمد اشرف، شرح کود جزا، انتشارات سعید، چاپ اول، سال (1398هـ).
4. عدالتخواه، عبدالقادر، (1396 ش) حقوق فامیل، ناشر: انتشارات سرور سعادت، چاپ سوم.
5. محقق داماد، سیدمصطفی، حقوق مدنی زوجین از دیدگاه قرآن، تهران: بنیاد قرآن. چاپ، 1380.
6. وزارت عدلیه، قانون جزاء افغانستان، سال چاپ: (1384هـ ش)، چاپ: مطبعه بهیرز.
7. وزارت عدلیه، قانون مدنی، منتشره جریده رسمی شماره 353 سال 1355 هـ ش.
8. وزارت عدلیه، کود جزا: رسمی جریده: مسلسل نمبر (1260)، (1396 هـ ش).

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af